



УУЛ УУРХАЙН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ БИРЖИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Зургадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Монгол Улсын иргэдэд өмчлүүлснээс бусад газар, түүнчлэн газрын хэвлий, түүний баялаг, ой, усны нөөц, ан амьтан төрийн нийтийн өмч мөн. Байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээхэд чиглэнэ., ...Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцүүлэн түүний үр өгөөжийн дийлэнх нь ард түмэнд ногдож байх эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно." гэж заасан.

Мөн Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын 2 дугаар хавсралтаар баталсан "Алсын хараа 2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны 4.2.1-д "Нэмүү өртөг шингээсэн уул уурхай, стратегийн мега төслүүд, боловсруулах аж үйлдвэр, хөдөө аж ахуй, эрчим хүч, тээвэр, логистик, төрөлжсөн аялал жуулчлал, түүнийг дагасан үйлчилгээ, жижиг, дунд үйлдвэрлэл, мэдлэгжсэн бүтээлч үйлдвэрлэлийг эдийн засгийн тэргүүлэх салбар болгон хөгжүүлнэ." гэж, Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан "Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр"-ийн 3.3.6.1-д "Уул уурхайн салбарын түүхий эдийн боловсруулалтын түвшин болон хүнд үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг өсгөж, экспортын орлогыг нэмэгдүүлнэ." гэж тус тус заасан.

1.2.Практик шаардлага

Уул уурхайн салбар 2024 оны жилийн эцсийн байдлаар дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 26 хувь, аж үйлдвэрийн салбарын 72 хувь, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 81 хувь, экспортын орлогын 94 хувь, төсвийн орлогын 34 хувийг тус тус бүрдүүлсэн.

Гадаад худалдааны нийт бараа эргэлт 2025 оны эхний 2 сарын гүйцэтгэлээр 3,715.8 сая ам.долларт хүрч өнгөрсөн оны мөн үеэс 120.4 (3.1%) сая ам.доллараар буурсан байна. Экспорт, импортоос давамгайлж 294.0 сая ам.доллараар өссөн үзүүлэлттэй гарсан боловч экспортын орлого өмнөх оны мөн үеэс 235.4 (10.5%) сая ам.доллараар буурч 2,004.9 сая ам.долларын гүйцэтгэлтэй байна.

Одоогийн байдлаар уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг спот, форвард гэрээний дагуу биржээр дамжуулан арилжиж байгаа бөгөөд 2023 оны 01 дүгээр сарын 12-ны өдрөөс 2025 оны 03 дугаар сарын 14-ний өдрийг хүртэл 43.0 сая тонн уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг нийт 17.07 их наяд төгрөгөөр арилжаалаад байна. “Монголын хөрөнгийн бирж” ХК-д бүртгэлтэй уул уурхайн бүтээгдэхүүний худалдагч 21 компани, 471 гэрээ байгуулсан худалдан авагчид бүртгэлтэй байна. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн арилжаагаар хамгийн их бүтээгдэхүүн арилжсан сар нь 2024 оны 04 дүгээр сард бөгөөд нийт 55 удаагийн арилжаагаар 4.2 сая тонн уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг 951.5 тэрбум төгрөгөөр арилжаалсан байна.

Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн арилжааны дүнгээс үзэхэд тухайн бүтээгдэхүүний эрэлт нэмэгдэж, үнэ өсөх үед арилжаа өссөн бөгөөд 2023 оны 12 дугаар сард нүүрсний үнэ 816,000 төгрөг хүрэх үед биржийн арилжаагаар 1.9 их наяд төгрөгийн нүүрс арилжсан байна. 2025 оны 02 дугаар сарын байдлаар нүүрсний үнэ 30%-иар буурч 568,800 төгрөг болоход биржийн арилжааны тоо өмнөх оны мөн үеэс 9 дахин буурсан байна. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржээр 2024 оны 1 болон 2 дугаар сард нийт 3.9 сая тонн нүүрсийг 1.8 их наяд төгрөгөөр арилжаалж байсан ба тухайн хугацаанд нэг арилжаанд дунджаар 6 худалдан авагчид оролцдог байсан бол 2025 оны 1, 2 дугаар саруудад нийт 428.8 мянган тонн нүүрсийг 122.9 тэрбум төгрөгөөр арилжаалаад байгаа ба нэг арилжаанд дунджаар 1-2 худалдан авагчид оролцож байгаа нь эрэлт огцом буурсан байгааг илтгэж байна.

Монгол Улсын экспортын гол нэрийн бүтээгдэхүүний эрэлт дэлхийн зах зээлд буурах хандлагатай байгаа нь өнөөгийн нөхцөл байдалд нийцүүлсэн хууль, эрх зүйн уян хатан зохицуулалтыг тусгах шаардлага үүсээд байна.

Түүнчлэн, Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-т тусгасан “Гашуунсухайт-Ганцмод, Ханги-Мандал, Шивээхүрэн-Сэхээ хилийн боомтуудын хил дамнасан холболтын төмөр зам, нүүрс-хими, кокс химийн цогцолбор, гангийн цогцолбор” зэрэг мега төслүүдийн бүтээн байгуулалтын ажлыг гүйцэтгэхэд Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хуулийн зарим зохицуулалт хүндрэл үүсгэж байна.

Тодруулбал, тус хуулийн үйлчлэх хүрээ нь уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг экспортлоход буюу гадаадын зах зээл рүү нийлүүлэхэд биржээр дамжуулан худалдан борлуулах, түүнтэй холбоотой гэрээ, хэлцэл байгуулах харилцааг зохицуулахаар заасан нь дотоодын баяжуулах, боловсруулах үйлдвэрт бүтээгдэхүүн нийлүүлэх эрх зүйн орчныг орхигдуулсан байна. Тодруулбал, дотоодын баяжуулах, боловсруулах үйлдвэрт бүтээгдэхүүн нийлүүлэх эрх зүйн орчин тодорхой бус байгаагаас үүдэн ашиглалтын тусгай зөвшөөрөлгүй баяжуулах, боловсруулах үйлдвэрүүд түүхий эдийн хомсдолд орж, үйл ажиллагаа нь зогсонги байдалд байна.

Цөмийн зэвсгийг үл дэлгэрүүлэх баталгааны хэлэлцээрийн дагуу Монгол Улс цацраг идэвхт ашигт малтмалын борлуулалтын мэдээ, тайланг Олон Улсын Атомын Энергийн Агентлагт хүргүүлэх үүрэг хүлээсэн бөгөөд цаашид биржээр арилжаалсан тохиолдолд холбогдох мэдээллийг тус агентлагт хүргүүлж байх хуулийн зохицуулалтыг тусгах шаардлагатай байна.

Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хуульд төрийн болон орон нутгийн өмчит, өмчийн оролцоотой хуулийн этгээд бүтээгдэхүүнээ заавал биржээр

арилжаалах, мөн биржийн хүргэлтийг хил нөхцөлөөр, үнийг хил залгаа улсын хилийн боомтын үнэ байхаар заасан нь аж ахуйн нэгжийн орлогод хязгаарлалт тогтоох нөхцөл болж байна. Өөрөөр хэлбэл, бүтээгдэхүүний зах зээлийн эрэлт буурч, үнэ унах үед эдгээр аж ахуйн нэгжүүдийн борлуулалтын орлогод сөргөөр нөлөөлж, улмаар Үндэсний баялгийн санг арвижуулахад бэрхшээл учруулж байна. Тухайлбал, Ашигт малтмал, газрын тосны газрын статистик мэдээлэлд Монгол Улс дотооддоо хайлуур жонш, нүүрс, төмрийн хүдэр баяжуулах нийт 47 үйлдвэр ажиллаж байгаа хэдий ч түүхий эдийн хомсдолд орж, үйл ажиллагаа нь зогсонги байдалд байна гэжээ.

Түүнчлэн, тус хуулийн зарим зохицуулалтын улмаас уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн арилжаанд дараах хүндрэлүүд үүсэж байна. Үүнд:

- Дотоодын баяжуулах, боловсруулах үйлдвэрүүдэд бүтээгдэхүүн борлуулах боломжгүй болсон;

- Биржээр арилжаалах бүтээгдэхүүний үнийг дуудлага худалдааны үнээр хатуу тогтоосны улмаас зарим гэрээний нийлүүлэлт хийх боломжгүй болж, алдагдал хүлээх болсон;

- Эрчим хүчний системд нүүрс нийлүүлэгч уурхайнуудын экспорт зогсож, алдагдал нь нэмэгдсэн;

- Биржийн арилжааг хил нөхцөлөөр гүйцэтгэж байгаатай холбоотойгоор нийлүүлэлт хангалтгүй хийгдэж, худалдан авагчийн итгэлийг алдаж, гэрээний үүрэг зөрчигдөх болсон;

- Уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг урт хугацаанд борлуулах боломжгүй болж, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгжүүдийн зах зээлийн үнэлгээ буурах болсон.

Иймд, манай улсын уул уурхайн бүтээгдэхүүний олборлолт, борлуулалтын бодит нөхцөл байдал болон дэлхий нийтийн чиг хандлага, бусад улсын сайн туршлагыг харгалзан, уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн чадавхыг сайжруулж, арилжааг нэмэгдүүлэх зорилгоор Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хуульд зохих нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлага үүсээд байна.

Хоёр.Хуулийн төслийн ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээний талаар

Хуулийн төсөлд дараах асуудлыг тусгана. Үүнд:

- Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хуулийн үйлчлэх хүрээнд өөрчлөлт оруулж, уул уурхайн бүтээгдэхүүнийг гадаад болон дотоодын зах зээлд биржээр дамжуулан арилжих зохицуулалтыг тусгах;

- Биржээр арилжаалах бүтээгдэхүүний үнийг зах зээлийн үнийн индексийн хөдөлгөөнд тулгуурлан өөрчлөлт оруулах боломжийг бүрдүүлэхээр тусгах;

- Төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн тогтвортой үйл ажиллагаа явуулах боломжийг олгох зорилгоор харилцан ашигтай бүтээгдэхүүн худалдах гэрээг байгуулах зохицуулалтыг тусгах;

- Биржийн арилжааны үнийг Олон Улсын худалдааны танхимаас гаргасан худалдааны журамд заасны дагуу зарлах талаар тусгах;

- Цацраг идэвхт ашигт малтмалыг биржээр арилжаалсан тохиолдолд борлуулалтын мэдээллийг Олон Улсын Атомын Энергийн Агентлагт хүргүүлж байх зохицуулалтыг тусгах;

- Монгол Улсын Засгийн газар Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хооронд байгуулсан “Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын хил дамнасан төмөр зам, нүүрсний худалдаа, Тавантолгойн нүүрсний уурхайн хүчин чадлын нэмэгдүүлэх хамтын ажиллагааны тухай” хэлэлцээрийн хэрэгжилтийг хангах зорилгоор Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.4 дэх хэсгийг хүчингүй болгох зохицуулалтыг тусгана.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар

Хуулийн төсөл батлагдсанаар нийгэмд, эдийн засагт дараах эерэг үр дагаврууд бий болно. Үүнд:

-Уул уурхайн бүтээгдэхүүний биржийн амжилттай арилжааны тоо нэмэгдэж, борлуулалт тогтворжин, валютын орох урсгал нэмэгдэх;

-Дотоодын баяжуулах, боловсруулах үйлдвэрүүдэд түүхий эд нийлүүлэх боломж бүрдсэнээр үйл ажиллагаа нь жигдэрч, нэмүү өртөг шингэх, ажлын байр өсөх, улмаар Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан “нүүрс-хими, кокс химийн цогцолборын төсөл, гангийн цогцолборын төсөл” зэрэг төслүүд хэрэгжих нөхцөл бүрдэх;

-Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Засгийн газар хоорондын “Гашуунсухайт-Ганцмод боомтын хил дамнасан төмөр зам, нүүрсний худалдаа, Тавантолгойн нүүрсний уурхайн хүчин чадлын нэмэгдүүлэх хамтын ажиллагааны тухай” хэлэлцээрийн хэрэгжилт хангагдах;

-Цацраг идэвхт ашигт малтмалын борлуулалтын үйл ажиллагаанд тавигдах хяналт сайжрах;

-Төрийн болон орон нутгийн өмчит, төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн борлуулах бүтээгдэхүүний хэмжээ нэмэгдэж, Үндэсний баялгийн сангийн орлогын хэмжээ нэмэгдэх зэрэг боломж бүрдэнэ.

Дөрөв.Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, түүнийг хэрэгжүүлэх зорилгоор цаашид шинээр боловсруулах буюу нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хүчингүй болгох хуулийн талаарх санал

Хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц болон бусад хууль тогтоомжтой нийцүүлэн, Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасан шаардлагыг ханган боловсруулна.

Хуулийн төсөлтэй уялдуулан Цөмийн энергийн тухай, Зөвшөөрлийн тухай хууль, Улсын Их Хурлын 2024 оны 13 дугаар тогтоолд тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулна.

---o0o---